

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. II. De conjectura.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

ea pertinet ad qualitatem, quæ alterius status instrumentum est. Plerumque autem in fine caussarum *de æquitate* tractabitur, quia nihil libentius iudices audiunt. Aliquando tamen hunc ordinem mutabit utilitas: ut si in jure minus fiducia erit, æquitate iudicem præparemus. Nihil habui amplius quod in universum præciperem. Nunc eamus per singulas caussarum judicialium partes, quas ut persequi ad ultimam speciem, id est ad singulas lites controversiasque non possum: ita de generalibus scribere licet, ut quæ in quem statum frequentissime incidant, tradam. Et quia natura prima quæstio est, *factumne sit*, ab hac ordiar.

C A P. II.

De conjectura.

Conjectura omnis, aut *de re*, aut *de animo* est. *Utriusque* tria tempora, *præteritum*, *præsens*, *futurum*. *De re* & generales quæstiones sunt, ¹ & definitæ, id est & quæ non continentur, & quæ continentur. *De animo* quæri non potest, nisi ubi persona est, & de facto constat. Ergo cum *de re* agitur: aut *quid factum sit*, in dubium venit, aut *quid fiat*, aut *quid sit futurum*: ut in generalibus, ² *an atomorum concursu mundus sit effectus*: *an providentia regatur*: ³ *an sit aliquando casurus*. In definitis, *an parricidium commiserit Roscius*: *an regnum affectet* ⁴ *Manlius*: ⁵ *an recte Verrem sit accusaturus Q. Cæcilius*. In judiciis præteritum tempus maxime valet. Nemo enim accusat nisi quæ facta sunt. Nam & quæ fiant, & quæ

Ideo Fab. lib. 3. male illos opinari dixit, qui *statum conjecturalem* appellant *statum facti*, quia quæritur hic etiam *de animo*. Turneb.

¹ *Et definita.*] Quocirca falluntur qui existimant *status ipsos esse duntaxat in hypothesis*, non etiam in *thesi*. Idem.

² *In atomorum concursu, &c.*] Hæc opinio est *Democriti*, quam postea interpolavit *Epicurus*. Is enim existimavit fortuito corporum infecabilium concursu conditum esse mundum. Idem.

³ *An sit aliquando casurus.*] *Democritus* & *Epicurus* aliquando *casurum mundum* putant: putat etiam *Heraclitus*. *Arist.* *eternum existimat*. Idem.

⁴ *Manlius.*] *Manlius* qui *Capitolium* defendit, cum *obaratos* & *nexos* passim solveret, incidit in suspicionem affectati regni, estque *de saxo Tarpeio* præcipitatus. Idem.

⁵ *An recte.*] Hæc quidem quæstio, ut posteriore docebit *Fabius*, sedem habet in *qualitate*, colligitur tamen *conjectura*. Idem.

& quæ futura sint, ex præteritis colliguntur. ¹ Quæritur & unde quid ortum: ut *pestilentia, ira deum, an intemperie cæli, an corruptis aquis, an noxio terræ halitu.* Et quæ caussa facti: ut *quare ad Trojam* ² *quingenta reges navigaverint, jurejurando adacti an exemplo moti, an gratificantes Atridis.* quæ duo genera non multum inter se distant. Ea vero quæ sunt præsentis temporis, si non argumentis, quæ necesse est præcessisse, sed oculis deprehendenda sunt, non egent conjectura: ³ ut si *apud Lacedæmonios quærat, an Athenis muri fiant.* ⁴ Sed & illud potest videri extra hoc propositum conjecturæ genus, cum de aliquo homine quæritur, quid sit: ut est quæsitum contra Urbinæ hæredes, *si is qui tanquam filius petebat bona, Clusinius Figulus esset, an Sosipater:* nam & substantia ejus sub oculos venit, ut non possit quæri *an sit:* ⁵ quomodo ultra oceanum, *nec quid sit, nec quale sit, sed an quid sit.* Verum hoc quoque genus litis ex præterito pendet *an hic sit ex Urbinianatus Clusinius Figulus.* Fuerunt autem tales nostris etiam temporibus controversiæ, atque aliquæ in meum quoque patrocinium inciderunt. Animi conjectura non dubie in omnia tempora cadit, ⁶ *Qua mente Ligarius in Africa fuerit, Qua mente Pyrrhus fœdus petat, Quomodo laturus sit Cæsar si Ptolemæus Pompeium occiderit.* Quæritur per conjecturam

¹ *Quæritur & unde.]* Hæc ex Cic. ducta sunt. is enim *conjectura* rationem dividit in *An sit, Unde ortum sit, Quæ causa effecerit:* quæ duo prope eadem sunt: addit quartum *de commutatione rei,* quod quia vix in forum cadere possit, à Fabio est omissum. *Idem.*

² *Quingenta reges.]* Dares tamen Phrygius ait *sexaginta* reges navigasse ad Trojam, illicque duxisse mille centum & quadraginta naves. *Idem.*

³ *Ut si apud Lacedæmonios.]* Cum Atheniensis Medicis bellis magnam comparassent sibi laudem, de cingendis mœnibus Athenis cogitarunt: quod opus postea à *Lacedæmoniis* est impeditum, quibus suspecta erat *Atheniensium* potentia. nihilominus tamen fraude Themistoclis opus est perfectum. *Idem.*

⁴ *Sed & illud.]* Præter illas partes *conjectura* quas Cic. fecit, adjicit Fab. *An quid sit.* nec enim comprehenditur sub illis prioribus: referri tamen potest ad *An sit.* *Idem.*

⁵ *Quomodo ultra Oceanum.]* Hoc dicit propter *Alexandrum,* qui deliberavit de trajiciendo Oceano, ut alias terras aliumque mundum inveniret quem subjugaret. *Idem.*

⁶ *Qua mente Ligarius, &c.]* Tamen hæc quæstiones videntur potius referri debere ad *qualitatem* quam ad *conjecturam:* in illis enim *de qualitate* quæritur: sed tamen quia *qualitas* illa conjecturis & suspicionibus colligitur, ad *conjecturam* referri potest. sic Fab. interpretatur *cap. de qualitate.* *Idem.*

ram & quantitas & qualitas circa modum, speciem, numerum. ¹ *An sol major quam terra,* ² *Luna globosa, an plana, an acuta.* ³ *Unus mundus, an plures.* Itemque extra naturales quæstiones, *majus bellum Trojanum,* ⁴ *an Peloponnesiacum.* *Qualis clypeus Achillis.* ⁵ *An unus Hercules.* In iis autem quæ accusatione ac defensione constant, unum est genus in quo quæritur & *de facto,* & *de auctore.* Quod interim conjunctam quæstionem habet, & utrumque pariter negatur: interim separatam, cum & factum sit, necne: & si de facto constet, à quo factum sit, ambigitur. Ipsum quoque factum aliquando simplicem quæstionem habet *an homo perierit:* aliquando duplicem, *veneno, an cruditate perierit.* Alterum est genus *de facto* tantum, cum si id certum sit, non potest de auctore dubitari. Tertium *de auctore* tantum, cum factum constat, sed à quo factum sit, in controversiam venit. Et quod tertio loco posui, non est simplex. Aut enim reus fecisse tantummodo se negat, aut alium fecisse dicit. Sed ne in alterum quidem transferendi criminis una forma est. ⁶ Interdum enim substituitur *mutua accusatio,* quam Græci *ἀντι κατηγορησιον* vocant, nostrorum quidam *concertativam.* Interdum in aliquam personam, quæ extra discrimen judicii est, transfertur, & alias certam, alias incertam. Et cum in certam, aut in extraneam, aut in ipsius qui perit voluntatem. In quibus similis atque in *ἀντι κατηγορησιον,* personarum, causarum, cæterorum comparatio est: ut Cicero

¹ *An sol major quam terra.*] Eratosthenes mathematicus colligit solem esse vicies septies majorem terra. *Idem.*

² *Luna globosa.*] Mathematici omnes putant lunam & cæteras stellas in orbem esse globatas. *Idem.*

³ *Unus mundus.*] Arist. existimavit unicum esse mundum, Democritus atque Epicurus infinitos quotidie nascentes & intereuntes. *Idem.*

⁴ *An Peloponnesiacum.*] Thucydides in præfatione lib. primi comparat bellum Peloponnesiacum cum Trojano, mul-

tilque conjecturis colligit Peloponnesiacum esse majus. *Idem.*

⁵ *An unus Hercules.*] Cic. lib. 3. de natura deorum, colligit sex fuisse Hercules. *Idem.*

⁶ *Interdum enim.*] *Anticategoria* finitimum est quod appellatur *ἀντι κατηγορησιον,* quando scilicet tota nostra defensio constat alterius insectatione. at in *anticategoria* à nobis crimen rejicimus, & alteri intendimus. vertitur *repercussio* & *concertatio,* à nonnullis etiam *apologia.* *Idem.*

cero pro Vareno in familiam Ancharianam: pro Scauro circa mortem Bostaris in matrem avertens crimen, facit. Est etiam illud huic contrarium comparationis genus, in quo uterque à se factum esse dicit: & illud in quo non personæ inter se, sed ipsæ res colliduntur, id est, non uter fecerit, sed *utrum factum sit*. Cum de facto & de auctore constat, de animo quæri potest. ¹ Nunc de singulis. Cum pariter utrumque negatur, hoc modo. *Adulterium non commisi. Tyrannidem non affectavi.* In cædis ac veneficii caussis frequens est illa divisio, *Non est factum*: & si est factum, *ego non feci*. ² Sed cum dicimus, *Proba hominem occisum*, accusatoris tantum partes sunt: à reo nihil dici contra, præter aliquas fortasse suspiciones potest, quas spargere quam maxime varie oportebit: ³ quia si unum aliquid affirmaris, probandum est, aut causa periclitandum. ⁴ Nam ut cum inter id quod ab adversario, & id quod à nobis propositum est, quæritur, videtur utique alterum verum: ita ex adverso unum est quo defendimur, reliquum est quo premimur. ⁵ At cum quærimus de ambiguis signis *cruditatis & veneni*, nihil tertium est: ideoque utraque pars quod proposuit tue-

tur.

¹ *Nunc de singulis.*] Divisionem superiorem exemplis explicat, docetque quo pacto in singulis disponere debeamus & tractare. est igitur legendum, *Nunc de singulis*: cum pariter utrumque negatur. nam in hac propositione, *Adulterium non commisi*, simul factum negatur, scilicet adulterium: simul auctor, quod non commiseris adulterium. *Idem.*

² *Sed cum dicimus.*] In separata defensione cum negamus esse factum, idque probandum dicimus, tum maxime sunt partes *accusatoris* ut probet, nobis erunt quædam suspiciones varix ac diversæ: quia unam duntaxat si tuebimur, & unum aliquid dicemus, nisi probare id potuerimus, causa cademus. *Idem.*

³ *Quia.*] Alii, *Quod.*

⁴ *Nam ut cum.*] Duplex esse potest

sensus, si ex adverso legas, hoc modo: *in illa defensione, cum unum aliquid affirmamus, illo nos tuemur, cum tamen firmiorem haberemus defensionem in multis quæ nos premunt, quoniam à nobis relinquuntur.* sin autem legatur, è *converso*, ut in antiquis codicibus, melior erit sensus hoc modo: *in illa questione separata est membrum prius eversum fuerit ob adversario, supererit unum quo nos tuebimur.* Turneb.

⁵ *At quom quærimus.*] Cum obicitur tibi *veneficium*, dicere potes, *veneficium non est factum*, & si factum est, ego non feci: at cum ita te defendis ut neges hominem *veneficio* periisse, sed *cruditate*, hoc semper tueri debes ut firmissimum, neque tertium adjicere, etsi *veneficio* perierit, abs te non interfectum esse. *Idem.* At.] Alii, *Ut.*

I Interim

tur. ¹ Interim autem ex re quæritur, *veneficium fuerit, an cruditas*, cum aliqua ex ipsa citra personam quoque argumenta ducuntur. Refert enim, convivium præcesserit, an tristitia: labor, an ocium: vigilia, an quies. Ætas quoque ejus qui perierit discrimen facit. Interest, subito defecerit, an longiore valetudine consumptus sit. ² Liberior adhuc in utranque partem disputatio, si tantum subita mors in quæstionem venit. Interim ex persona probatio rei petitur, ut propterea credibile sit venenum fuisse, quia credibile est ab hoc factum veneficium: vel contra. Cum vero de reo & de facto quæritur, naturalis ordo est, ut prius factum esse accusator probet, deinde à reo factum. ³ Si tamen plures in personam probationes habuerit, convertet hunc ordinem. Defensor autem prius negabit esse factum: quia si in hac parte vicerit, reliqua non necesse habet dicere: victo superest ut tueri se possit. Illic quoque ubi de facto tantum controversia est, quod si probetur, non possit de auctore dubitari: similiter argumenta & ex persona, & ex re ducuntur, sed in unam facti quæstionem: sicut in illa controversia (utendum est enim & his exemplis, quæ sunt discentibus magis familiaria.) *Abdicatus medicina studuit.* Cum pater ejus ægrotaret, desperantibus de eo cæteris medicis, adhibitus, *sanaturum se dixit*, si is potionem à se datam bibisset. *Pater accepta potionis epota parte, dixit venenum sibi datum*: filius quod reliquum erat exhausit: pater decessit: ille parricidii reus est. Manifestum est quis potionem dederit, nulla quæstio *de auctore*: tantum *an fuerit venenum*, ex argumentis à persona ductis colligetur. Superest tertium, in quo

¹ *Interim autem.*] In hujuscemodi quæstione argumenta ducuntur primum à re citra personæ circumstantiam, postea vero etiam à persona. Turneb.

² *Liberior adhuc.*] Nam cum subita mors est, major est adhuc dubitatio, an *veneficium* sit, an *cruditas*: ac proinde liberior disputatio, si quidem & *venefi-*

cium & cruditas statim possunt hominem suffocare. *Idem.*

³ *Si tamen plures.*] Hoc modo, ut doceat multis suspicionibus & conjecturis verisimile esse à reo factum, deinde etiam factum: alioqui si tractaret ita ut diceret statim à reo esse factum, non esset locus posteriori membro. *Idem.*

in quo factum esse constat aliquid: à quo sit factum, quæritur. Ejus rei supervacuum est ponere exemplum, cum plurima sint hujusmodi judicia: ut si hominem occisum esse manifestum est: vel sacrilegium commissum: is autem qui arguitur fecisse, neget: ex hoc nascitur *ἀντι κατηγορία*. Utique hoc factum esse convenit: quod duo invicem objiunt. ¹ In quo quidem genere caussarum admonet Celsus fieri id in foro non posse: quod neminem ignorare arbitror. De uno enim reo consilium cogitur: & si qui sunt qui invicem accusent, alterum judicium perferre necesse est. Apollodorus quoque *ἀντι κατηγορίας* duas esse controversias dixit: & sunt vera secunda forense jus duæ lites. Potest tamen hoc genus in cognitionem venire senatus, aut principis. ² Sed in judicio quoque nihil interest actionum, utrum simul de utroque pronuntietur, an de uno seorsum. Quo in genere semper prior debet esse defensio: Primum, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicietas. Deinde, quod plus habebimus in accusatione auctoritatis, si prius de innocentia nostra constiterit. Postremo, quod ita demum duplex causa erit. Nam qui dicit, *ego non occidi*, habet reliquam partem, ut dicat, *tu occidisti*. At qui dicit, *tu occidisti*, supervacuum habet postea dicere, *ego non occidi*. ³ Hæ porro actiones constant *comparatione*: ipsa comparatio non una via ducitur. Aut enim totam causam nostram cum tota adversarii causa componimus, aut singula argumenta cum singulis. Quorum utrum sit faciendum, non potest nisi

¹ *In quo quidem.*] In judiciis publicis prætor de una lege & uno reo cognoscere solet. cum igitur in *anticategoria* uterque alterum accuset, atque uterque fiat reus, ea species in causis forenses non cadit, quæ astringuntur certis formulis. tamen ita cadere possit *anticategoria* in forum, si crimen rejicias in adversarios, neque reos facias: ut in *causa Roscii*. Idem.

² *Sed in judicio.*] *Judicia publica* certis legum actionibus instituuntur: quæ

res nihil impedit *anticategoriam*, cum actio non mutetur, cum utrobique sit earum actio. Idem.

³ *Hæ porro actiones.*] Hoc quoque præceptum pertinet ad *collocationem* & *dispositionem*. docuimus autem lib. 3. *anticategoriam* speciem esse causæ comparativæ. ita autem appellatur causa, cum non simpliciter quæritur, sed *ex comparatione* rerum & personarum. Idem.

¶ Nam

nisi ex ipsius litis utilitate cognosci: ut Cicero singula pro Vareno comparat in primo crimine. Est enim superior, cum persona alieni, cum persona matris temere comparetur. Quare optimum est, si fieri poterit, ut singula vincantur à singulis. Sed si quando in partibus laborabimus, universitate pugnandum est: sive invicem accusant, sive crimen reus citra accusationem in adversarium vertit: ut Roscius in accusatores suos, quamvis reos non fecisset: sive in ipsos quos sua manu periisse dicemus, factum deflectitur: non aliter quam in iis quæ mutuam accusationem habent, utriusque partis argumenta inter se comparantur. Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. ¹ Nam id est in causa Nævii Apruniani solum quæsitum, *præcipitane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset.* ² Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram, quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor. Nam cæteræ quæ sub nomine meo feruntur, negligentia excipientium in quæstum notariorum corruptæ, minimam partem mei habent. ³ Est & alia duplex conjectura, huic *ἀντι κατηγορία* non diversa, de præmiis, ut in illa controversia, *Tyrannus suspicatus à medico suo datum sibi venenum, torfit eum: & cum id dedisse se negaret, accersit alterum medicum: ille datum ei venenum dixit, sed se antidotum daturum: & dedit ei potionem, qua epota tyrannus decessit.* De præmio duo medici contendunt. ⁴ Nam ut illic factum in adversarium transferentium, ita hîc sibi vindicantium *personæ, causæ, facultates, tempora, instrumenta, testimonia* comparantur. Illud quoque etiam si non est *ἀντι κατηγορία*, simili tamen ratione tractatur, in quo

citra

¹ Nam.] Quintiliani oratio prima.

² Quam.] Quintiliani scripta.

³ Est & alia duplex.] Diximus lib. 3. *per abusum* petitiones etiam diversas appellari *anticategoriam*, ut hoc loco: quanquam forte locus legi debet *sine negatione*, ut in vetustis codicibus, cum

præsertim antea dixerit, *etiam illud huic contrarium, &c.* Turneb.

⁴ Nam ut illic.] Et *anticategoria* & hæc duplex conjectura efficiunt causam comparativam, quæ tractatur *contentione* circumstantiarum personæ & facti. *Idem.*

citra accusationem quæritur *utrum factum sit*. Utraque enim pars expositionem suam habet, atque eam tuetur: ut in lite Urbiniana *petitor dicit Clusinium Figulum filium Urbiniæ acie victa in qua steterat, fugisse: jactatumque casibus variis, retentum etiam à rege, tandem in Italiam ac patriam suam Marginos venisse, atque ibi agnosci*: Pollio contra, *servisse eum Pisauri dominis duobus, medicinam factitasse, manumissum alienæ se familiæ venali immiscuisse, ac rogantem ut eis serviret, emptum*.¹ Nonne tota lis constat duarum caussarum comparatione, & conjectura duplici atque diversa? Quæ autem accusantium atque defendentium, eadem petentium & inficiantium ratio est.² Ducitur conjectura primum à *præteritis*. In his sunt *personæ, causse, consilia*. Nam is ordo est, ut *facere voluerit, potuerit, fecerit*. Ideoque intuendum ante omnia, qualis sit de quo agitur. Accusatoris autem est efficere, ut si quid objecerit, non solum turpe sit,³ sed etiam crimini de quo est iudicium, quam maxime conveniat. Nam si *reum cadis, impudicum vel adulterum* vocet, lædat quidem infamia: minus tamen hoc ad fidem valeat, quam si *audacem, petulantem, crudelem, temerarium* ostenderit. Patrono, si fieri poterit, id agendum est, ut objecta vel neget, vel defendat, vel minuat. proximum est, ut à præsentis quæstione separet. Sunt enim pleraque non solum dissimilia, sed etiam aliquando contraria: ut si reus furti, *prodigus* dicatur, aut *negligens*. Neque enim videtur in eundem & contemptus pecuniæ, & cupiditas cadere. Si de erunt hæc remedia, ad illa declinandum est, non de hoc quæri,

¹ Nonne tota lis.] Conjectura duplex perfecta est, quando de duabus personis & duabus rebus est quæstio. Duplex autem imperfecta, aut cum de duabus rebus non de persona, aut cum de personis non de re est quæstio. Idem.

² Ducitur conjectura.] Capita conjecturæ complectitur, eorumque dispositionem. primum caput est voluntas, quæ colligitur à personis, causis, & confi-

liis: deinde possibilitas, quæ colligitur à loco, tempore, & occasione: postremum caput est An fecerit, quod colligitur ab adjunctis, quæ considerantur in tempore præsentis & futuro. Idem.

³ Sed etiam crimini, &c.] Argumenta quæ ducuntur à persona, hujusmodi esse debent, ut conducant ad sceleris probationem, nec à scelere dissideant. Idem.

quari, nec eum qui aliquando peccaverit, utique commi-
 sisse omnia: & hanc fiduciam fuisse accusatoribus falsa ob-
 jiciendi, quod læsum & vulneratum reum speravere hac in-
 vidia opprimi posse. ¹ Alia propositio est accusatoris, con-
 tra quam loci oriuntur sæpe à persona, & interim genera-
 liter, *Incredibile esse à filio patrem, ab uxore virum occisum, ab*
imperatore proditam hostibus patriam. ² Facile respondetur,
 vel quod omnia scelera in malos cadant, ideoque sæpe de-
 prehensa sint: vel quod indignum sit crimina ipsa atrocitate
 defendi. Interim proprie, quod est varium. Nam dignitas
 & tuetur reum, & nonnunquam ipsa in argumentum facti
 convertitur, tanquam inde fuerit spes impunitatis: sed per-
 inde paupertas, humilitas, opes, ut cuique ingenio vis est,
 in diversum trahuntur. Probi vero mores, & anteaetæ vitæ
 integritas, nunquam non plurimum profuerint. Si nihil
 objicietur, ³ patronus quidem in hoc vehementer incum-
 bet: accusator autem ad præsentem quæstionem de qua sola
 iudicium sit, cognitionem allegabit, dicens ⁴ *neminem non*
aliquando cœpisse peccare, ⁵ *nec per ἐγκλίσις ducendum scelus*
primum. ⁶ Hoc in respondendo. ⁷ Sic autem præparabit
 actione prima iudicium animos, ut noluisse potius objicere,
 quam non potuisse credatur. Eoque fatius est, omni se an-
 teaetæ vitæ abstinere convitio, quam levibus aut frivolis
 aut

¹ *Alia propositio.*] Ut si accusator di-
 ceret à Roscio perpetratum parricidium, de-
 fensor locum haberet ad solutionem,
 quod incredibile sit à filio patrem in-
 terfectum. *Idem.*

² *Facile respondetur, &c.*] *Circum-*
stantiæ personarum aut generales sunt,
quæ in communitate tractantur: aut
speciales, quæ particulariter in unoquo-
que conspiciuntur. Idem.

³ *Patronus.*] Ut pro L. Muræna.

⁴ *Neminem non aliquando cœpisse.*] *Vide*
Adversar. Turneb. lib. 12. cap. 11.
pag. 390.

⁵ *Nec per ἐγκλίσις.*] *Haud scio an*
hic locus sit corruptus, tamen hic effici

potest sensus, ut non debeat crimen impu-
 ne esse primum peccanti. nam ἐγκλίσις
 dicuntur *celebritates* quæ fiunt in dedica-
 tione templorum, quibus maxima per-
 mittitur licentia. In aliis codicibus
 absque præpositione, hoc sensu, *primum*
scelus non esse habendum pro re nova, &
fortasse aliud scelus præcessisse. nam
 ἐγκλίσις dicuntur *celebritates* ex inno-
 vatione templorum. *Turneb.*

⁶ *Hoc in respondendo.*] Sensus est,
 accusatorem uti posse hoc loco *secunda actio-*
ne, qua respondet orationi defensoris. *Idem.*

⁷ *Sic autem præparabit actione prima.*] *Vide*
haec de re Scip. Gentilis Commen-
tar. in Apolog. Apulei. pag. 30. &c.

I *Caetera*

aut manifestò falsis reum incessere, quia fides cæteris detrahitur: & qui nihil objicit, omisissè credi potest inaledicta tanquam supervacua: qui vana congerit, confitetur vanum in antea actis argumentum, in quibus vinci quam tacere maluerit. ¹ Cætera quæ à personis duci solent, in argumentorum locis exposuimus. Proxima est *ex causis* probatio, in quibus hæc maxime spectantur, *ira, odium, metus, cupiditas, spes*: nam reliqua in has species cadunt. ² Quorum si quid in reum conveniet, accusatoris est efficere, ad quicquid faciendum causæ valere videantur, easque quas in argumentum sumet, augere. Si minus, illuc conferenda est oratio, aut aliquas fortasse latentes fuisse, aut nihil ad rem pertinere cur fecerit, si fecit: aut etiam dignius esse odio scelus, quod non habuerit causam. Patronus vero quoties poterit, instabit huic loco ut nihil credibile sit factum esse sine causa. Quod Cicero vehementissime multis orationibus tractat: præcipue tamen *pro Vareno*, qui omnibus malis premebatur: nam & damnatus est. At si proponitur *cur factum sit*, aut falsam causam, aut levem, aut ignotam reo dicet. Possunt esse aliquæ interim ignotæ: ³ *an heredem habuerit: an accusaturus fuerit eum à quo dicitur occisus*. Si alia defecerint, non utique spectandas esse causas. Nam quem posse reperiri, qui non *metuat, oderit, speret?* plurimos tamen hæc salva innocentia facere. Neque illud est omittendum, *non omnes causas in omnibus personis valere*. Nam ut alicui sit furandi causa paupertas, non erit idem in T. Curio Fabricioque

¹ *Cætera quæ.*] Hanc Cicero ut multo præstantissimam, sic etiam firmissimam putat: quare Sulpitius victricem probationem vocat.

² *Quorum si quid.*] Accusator primum de causis dicit generaliter, quantum illæ valeant ad effectum gignendum: postmodum accedet ad illam causam qua mititur, eamque augebit, ut major esse videatur stimulus efficiendi. Turneb.

³ *An heredem habuerit.*] Romani

sæpenumero multo ante mortem testamenta faciebant. si igitur accusator hominem interfectum dixerit, propterea quod alium quam reum heredem instituerit, aut adeo ipsum reum, dicere poteris ignotam hanc reo fuisse causam. Idem.

⁴ *Speret?*] Aldus addit ex correctione Raphaëlis, *irascatur, cupiat* ut totidem enumerentur perturbationes, quot enumeraverit supra. Idem.

I Nam

cioque momentum, *De caussa prius, an de persona* dicendum sit, quæritur: varieque est ab oratoribus factum: à Cicero-
ne etiam prælatæ frequentissime caussæ. Sed mihi, si neu-
tro litis conditio præponderet, secundum naturam videtur
incipere à *persona*. ¹ Nam hoc magis generale est, rector-
que divisio, aut in nullo crimen credibile, aut in hoc. Po-
test tamen idipsum, sicut pleraque, vertere utilitas. Nec
tantum caussæ voluntatis sunt quærendæ: sed interim &
erroris, ut *ebrietas*, & *ignorantia*. ² Nam ut hæc in qualitate
crimen elevant, ita in conjectura premunt. Et persona
quidem nescio an unquam utique in uno actu rei possit in-
cidere, de qua ³ neutra pars dicat: de caussis frequenter
quæri nihil attinet, ut in adulteriis, in *furtis*: quia illas per
se ipsa crimina secum habent. Post hæc intuenda videntur
& consilia; quæ late patent, an credibile sit reum sperare
id ⁴ à se scelus effici posse, an ignorari cum fecisset: an et-
iam si ignoratum non esset, absolvi, vel pœna levi transigi,
vel tardiore, vel ex qua minus incommodi consecuturus,
quam ex facto gaudii videretur: an etiam tanti putaverit
pœnam subire. Post hæc, ⁵ an alio tempore, & aliter fa-
cere, vel facilius, vel securius potuerit: ut dicit Cicero *pro*
Milone, enumerans plurimas occasiones quibus ab eo Clo-
dius impune occidi potuerit. Præterea, cur potissimum in
illo

¹ *Nam hoc magis.*] Quære possis
quamobrem generalius esse dicat caput
quod à *persona* proficiscitur, cum præ-
sertim ipsa persona nihil sit specialius:
sed mea sententia id referendum est ad
factum. nam si à *persona* incipias, sub-
inde per reliqua capita progrediendo,
propius assumptiva factum contingi-
mus. *Idem.*

² *Nam ut hæc in qual.*] Nam in statu
qualitatis sæpenumero utimur *concessione*,
ab ignorantia, imprudentia, ebrietate:
quæ quidem res efficit ut veniam me-
reamur. contra in *conjectura* hæc mul-
rum valent ad probandum: ut si quis
adulterium neget, dicatque eum quod

ebrius esset, adulterium commisisse.
Idem.

³ *Neutra pars.*] Hermogenes tamen
in *lib. de statibus*, quædam ait esse cau-
sas, in quibus *persona* tractari non po-
test, cum scilicet utrinque est æqualis
& par: ut si duo *juvenes divites* sese aliqua
de re mutuo accusent. *Idem.*

⁴ *A se scelus effici, &c.*] Hi duo loci
appellatur à Cornificio *species efficiendi*,
& *species calandi*. solent enim nos im-
pellere ad maleficia. *Idem.*

⁵ *An alio tempore.*] Hic locus ap-
pellatur à Cornificio *collatio*, quando
omnes agendi facultates comparamus.
Idem.

1 Hi:

illo loco, illo tempore, illo modo sit aggressus: qui & ipse diligentissime tractatur pro eodem locus. An etiam si nulla ratione ductus est impetu, raptus sit, & absque sententia. Nam vulgo dicitur, *Scelera non habere consilium*. An etiam consuetudine peccandi sit allectus. Excussa prima parte, *an voluerit*: sequitur, *an potuerit*. ¹ Hic tractatur locus, tempus: ut furtum in loco clauso vel recluso, frequenti vel solo: tempore vel diuturno, cum testes plures: vel nocturno, cum major difficultas. Inspiciuntur utique difficultates & occasiones, quæ sunt plurimæ, ideoque exemplis non egent. Hic sequens locus talis est, ut si fieri non potuit, sublata sit: si potuit, sequatur quæstio, *an fecerit*. Sed hæc etiam ad animi conjecturam pertinent: ² nam & ex his colligitur *an speraverit*. Ideo spectari debent & instrumenta, ut Clodii ac Milonis comitatus. ³ Quæstio *an fecerit*, incipit à secundo tempore, id est præsentis: ac deinde conjuncto, hoc est insequentis: quorum sunt *sonus, clamor, gemitus, latitatio, metus*, similia. His accedunt signa, de quibus tractatum est. *Verba etiam & facta*, quæque antecesserunt, quæque insecuta sunt. Hæc aut nostra sunt, aut aliena. Sed verba magis nocent, aut minus. Magis nocent & minus profunt nostra, quam aliena: magis profunt & minus nocent aliena quam nostra. Facta autem interim magis profunt nostra, interim aliena: ut si quid quod pro nobis sit, adversarius fecit. Semper vero magis nocent nostra quam aliena. Est & illa in verbis differentia, quod aut aperta sunt, aut dubia. Seu nostra seu aliena sunt, infirmiora in utrumque sint necesse est dubia: tamen nostra sæpe magis nocent,

¹ *Hic tractatur locus.*] Hic locus pendet ab occasione & opportunitate, quam à loco & tempore petimus, cæterisque instrumentis. *Idem.*

² *Nam ex his collig.*] Quando quæritur de animi conjectura, ab opportunitate aut difficultate suspiciones colligimus, *an aliquis voluerit & speraverit.* *Idem.*

³ *Quæstio an fecerit.*] Duo superiores loci, *an voluerit, & an potuerit*, pertinent ad præteritum tempus. *præteritum* autem appellamus, quod factum præcessit, ut *futurum* quod factum est insecutum. ad hunc autem locum maxime pertinet *adjunctorum ratio.* *Idem.*

cent, ut in illa controversia: Interrogatus filius ubi esset pater, dixit, *Ubicunque est, vivit.* at ille in puteo mortuus est inventus. Aliena quæ sunt dubia, nunquam possunt nocere nisi aut incerto auctore, aut mortuo. Nocte audita est vox, *Caveto tyrannicidam:* & interrogatus cujus veneno moreretur, respondit, *Non expedit tibi scire.* Nam si est qui possit interrogari, solvet ambiguitatem. Cum autem dicta factaque nostra defendi solo animo possint, aliena varie refutantur. ¹ De uno quidem maxime genere conjecturalium controversiarum locuti videmur, & in omnes aliquid de his cadit. ² Nam *depositi, furti, credita pecuniæ,* & à facultatibus argumenta veniunt, an fuerit quod deponeretur: & à personis, an illum deposuisse apud hunc, vel huic credidisse credibile sit: an petiorem calumniari, an reum inficiatorem esse, vel furem. Sed etiam in furti reo, sicut in cædis, ³ quæritur de facto, & de auctore. Crediti & depositi duæ sunt quæstiones, ⁴ sed nonnunquam junctæ, *an datum sit, an redditum.* Habent aliquid proprii, adulterii causæ, ⁵ quod plerunque duorum discrimen est, & de utriusque vita dicendum: quanquam & id quæritur, an utrunque pariter defendi oporteat. Cujus rei consilium nascetur ex causâ. Nam si adjuvabit pars altera, jungam: si nocebit, separabo. Ne quis autem mihi putet temere excidisse,

¹ De uno quidem.] Quæ antea præcepit Fabius, magna ex parte intelligebantur de causis cædis: nunc autem exequitur quod est pollicitus. nam *lites & controversias* in suos revocat status & in suos locos. *Idem.*

² Nam depositi.] Alio est depositi, quando id quod fidei tuæ est commissum, repetitur. porro hæc omnes controversiæ frequenter in conjecturam ideo cadunt, quia nulla possunt honesta ratione defendi, ut tantum superfit inficiatio. *Idem.*

³ Quæritur de facto, & de auctore.] Nam poterit uti hac divisione, *furtum non factum, & si tamen est factum, non*

ego feci. qua quidem divisione antea utebatur Fab. in causa cædis. *Idem.*

⁴ Sed nonnunquam junctæ.] Si quidem ita legemus, ita tractabitur quæstio, *Non deposuisti, & si deposuisti, certe reddidi.* In vetustis codicibus aliter legitur, *sed nunquam junctæ,* videturque melior esse sensus. nam in deposito quæri potest aliquando an deposueris, deinde an redditum sit depositum, vix tamen simul. *Idem.*

⁵ Quod plerunque duorum, &c.] Idcirco duo sunt defendendi in adulterii crimine, quia lex pariter *adulterum & adulteram* punit, nec sinit adulterum sine adultera interfici & puniri. *Idem.*

¶ Codi-

cidisse, quod plerunque duorum crimen esse adulterium, non semper, dixerim: potest accusari sola mulier incerti adulterii: Munera domi inventa sunt *pecunia*, cujus auctor non extat: ¹ *codicilli*, dubium ad quem scripti. ² In falso quoque ratio similis: Aut enim plures in culpam vocantur, aut unus. Et scriptor quidem semper tueri signatorem necesse habet, signator scriptorem non semper: nam & decipi potuit. His autem qui hos adhibuisse, & cui id factum dicitur, & scriptorem & signatores defendet. Iidem argumentorum loci in causis proditionis & affectatæ tyrannidis. ³ Verum illa scholarum consuetudo ituris in forum potest nocere, quod omnia quæ in themate non sunt, pro nobis ducimus. *Adulterium objicis*, quis testis? quis index? quod pretium? quis conscius? *Venenum*, ubi emi? à quo? quando? quanti? per quem dedi? ⁴ *Pro reo tyrannidis affectatæ*, ubi sunt arma? quos contraxi satellites? Neque hæc nego esse dicenda, & ipsis utendum pro parte suscepta. Nam & in foro, ⁵ si quando adversarius probare non poterit, desiderabo. Sed in foro tantum illam facultatem olim desideravimus, ubi non fere causa agitur, ut non aliquid ex his, aut plura ponantur. Huic simile est, quod in epilogis quidam, quibus volunt, liberos, parentes, nutrices accommodant: nisi quod magis concesseris ea quæ non sint posita, desiderare, quam ⁶ dicere. De animo quo modo quæritur, satis dictum est, cum ita dividerimus, *an voluerit, an potuerit, an fecerit.* ⁷ Nam qua via tractatur an voluerit, eadem quo animo

¹ *Codicilli.*] *Codicillos* appellat libellos amatorios, & epistolas amatorie scriptas, cujusmodi *duplices* & *triplices* Latini appellant. *Idem.*

² *In falso quoque.*] *Crimen est falsi*, quando scripta vel tabulæ adulterantur, supponuntur, depravantur. punitur hoc crimen graviter lege *Cornelia de falsis*. *Idem.*

³ *Verum illa schol. &c.*] *Declamatores* reprehendit, qui translatis utuntur locis, nec à themate & litis proprietate

ductis. verbi causa, ab Hermogene locus conjecturalis ponitur probationum expetitio, quo semper fere rhetores utuntur, cum tamen hic locus raro cadat in causas forenses, debeatque *declamatio* esse meditatio causarum forensium. *Idem.*

⁴ *Pro reo.*] Alii, *Pro Cælio.*

⁵ *Si quando.*] Alii, *Aliquando.*

⁶ *Dicere.*] Alii, *Adjicere.*

⁷ *Nam qua via tractatur, &c.*] Non tamen solum huic conjecturæ utilis est locus

mo fecerit. Id enim est, an male facere voluerit. ¹ Ordo quoque rerum aut affert aut detrahit fidem, multo scilicet magis res prout congruunt, aut repugnant. Sed hæc nisi in ipso complexu causarum non deprehenduntur. Quærendum tamen semper, quid cui connectatur, & quid cui consentiat.

Iocus an voluerit, sed etiam an potuerit. Inde enim (ut antea docuit Fab.) colligitur an speraverit. Turneb.

¹ Ordo quoque.] Præter superiora dispositionis præcepta, ait ordinem esse

quendam cuiusque rei proprium & nativum, qui pendet à naturali quodam rei ductu, nec potest ullis comprehendi præceptis. Hac de re pauca scripsit in cap. de nar. Idem.

C A P. I I I.

De finitione.

SEquitur conjecturam finitio. Nam qui non potest dicere ⁴ nihil fecisse, proximum habebit ut dicat, non id fecisse quod objicitur. Itaque plerunque legibus iisdem quibus conjectura, versatur, ¹ defensionis tantum genere mutato: ut in *furtis, depositis, adulteriis*: Nam quemadmodum dicimus, *non feci furtum, non accepi depositum, non commisi adulterium*: ita, non est hoc furtum, non est hoc depositum, non est hoc adulterium. Interim à qualitate ad finitionem descenditur, ² ut in actionibus *dementia, mala tractationis, reipub. læsæ*. In quibus si recte facta esse quæ objiciuntur, dici non potest, illud succurrit, Non est hoc dementem esse, male tractare, reipub. lædere. Finitio igitur est rei propositæ propria & dilucida & breviter comprehensa verbis enunciatio. ³ Constat maxime, sicut est dictum genere, specie, differenti-

¹ Defensionis tantum genere mutato.] Nam in conjectura simpliciter factum negatur, in finitione duntaxat facti appellatio: quocirca defensionis genus mutatur. Idem.

² Ut in actionibus dementia.] Ex lege Atheniensium, parentes qui paulo negligentius rem familiarem administrabant, ab ejus administratione remove-

bantur. sic filii Sophoclis Sophoclem dementiae accusarunt. Actio autem mala tractationis actio est uxoria, quando ait uxor se à marito male affici, ideoque vult divertere recepta dote. Idem.

³ Constat maxime.] Docuit Fab. l. 5. his finitionem constare. in quo sane Arist. refragatur, qui definitionem solo genere & differentia constare putat. sed Arist. de phi-